

РОЛЬ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ У ЗМІЦНЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ І ЧАСОВИЙ ВИМІР

ГОЛИНСЬКИЙ Юрій Олегович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2724-5027>

Анотація. У статті розкрито значення бюджетного планування як ключового інструмента забезпечення фінансової стійкості на національному та регіональному рівнях. Розглянуто теоретичні засади бюджетного планування, проаналізовано його роль у зміцненні фінансової стійкості, досліджено особливості програмно-цільового методу бюджетного планування та визначено перспективні напрями його вдосконалення в Україні. Висвітлено часовий вимір ефективності середньострокового бюджетного планування.

Ключові слова: бюджетне планування, фінансова стійкість, середньостроке планування, місцеві бюджети, бюджетна політика.

Постановка проблеми. У сучасних умовах високої макроекономічної волатильності, посилення фіскальних ризиків та зовнішніх шоків проблема фінансової стійкості набула особливої актуальності. Здатність державних фінансів ефективно реагувати на виклики значною мірою залежить від якості бюджетного планування. В Україні, яка перебуває у стані затяжної війни, це питання виходить за межі теоретичного дискурсу й набуває прикладного значення. Особливу увагу слід приділяти регіональному рівню, адже саме місцеві бюджети забезпечують критичні функції життєзабезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд опрацьованих джерел свідчить про зростаючу увагу українських науковців до ролі бюджетного планування у забезпеченні фінансової стійкості як держави загалом, так і місцевих територіальних громад зокрема. У більшості робіт, зокрема в дослідженнях М. Тарасюка, А. Хомутенка, О. Тарасюка [1; 2; 6], підкреслюється значення бюджетного планування як ключового інструменту управління публічними фінансами, здатного забезпечити баланс між доходами й видатками бюджету, що особливо важливо в умовах нестабільності.

Окрема увага у працях приділяється фінансовій стійкості місцевих бюджетів. Наприклад, дослідження М.І. Стегня, І.В. Лінтура та М.І. Гришука [3; 9] висвітлюють фактори, які впливають на фінансову спроможність громад, а також пропонують методичні підходи до її оцінки. Автори наголошують, що ефективне планування бюджетів на місцевому рівні є основою не лише фінансової незалежності, а й здатності територіальних громад протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам.

Також у низці робіт, зокрема в публікаціях В.І. Кравченка, І.М. Лазаришиної та

І.В. Тимошенка [7; 8; 12], порушуються питання зв'язку між бюджетним плануванням і стратегічними завданнями економічного розвитку. Автори доводять, що формування середньострокових бюджетних прогнозів та запровадження програмно-цільового методу дозволяють досягти більшої прогнозованості й прозорості у використанні публічних ресурсів, що є важливим чинником макроекономічної стабільності.

Нарешті, роботи С.І. Кузнецової, В.М. Василенка та О.М. Слоневської [15; 13; 11] аналізують сучасні виклики в організації бюджетного процесу, зокрема в контексті євроінтеграції та децентралізації. Автори роблять акцент на необхідності модернізації інструментів фінансового менеджменту на всіх рівнях управління, що передбачає підвищення якості планування, прозорість, а також підзвітність у використанні публічних коштів. Проте залишається відкритим питання практичної ефективності цих підходів у регіональному та часовому вимірах, що і є предметом цього дослідження.

Мета статті. Метою статті є дослідити роль бюджетного планування у забезпеченні фінансової стійкості на національному та регіональному рівнях з урахуванням часової динаміки, а також оцінити відповідність української практики європейським стандартам.

Виклад основних результатів. Бюджетне планування відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості держави та її регіонів. Воно створює підґрунтя для ефективного розподілу бюджетних ресурсів, оптимізації бюджетних витрат і забезпечення довгострокового економічного розвитку. Дослідження регіонального та часового вимірів бюджетного планування дозволяє глибше зрозуміти механізми забезпечення фінансової стійкості на різних рівнях бюджетної системи та у різних часових перспективах.

Бюджетне планування є невід'ємною складовою бюджетного процесу, що полягає у визначенні напрямів формування та використання бюджетних ресурсів відповідно до цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Як економічна категорія, бюджетне планування відображає відносини, що виникають між суб'єктами бюджетного процесу щодо розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів держави з метою забезпечення її функцій та завдань.

Сутність бюджетного планування полягає у науково обґрунтованому визначенні обсягів формування і використання фінансових ресурсів бюджету на плановий період. Воно передбачає складання, розгляд, затвердження та виконання основного фінансового плану – бюджету країни. Бюджетне планування виконує ряд важливих функцій: розподільчу, регулюючу, контрольну та стимулюючу.

У системі фінансових планів держави бюджетне планування займає центральне місце, оскільки саме через бюджет відбувається формування та використання централізованих фондів фінансових ресурсів для забезпечення виконання функцій держави та місцевого самоврядування. Воно інтегрує та координує інші фінансові плани, забезпечуючи цілісність та узгодженість фінансової політики держави.

Ефективність бюджетного планування значною мірою визначає рівень фінансової стійкості держави та її регіонів. Фінансова стійкість характеризує здатність фінансової системи забезпечувати стабільний розвиток держави, протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, адаптуватися до змін економічного середовища.

Стратегічне бюджетне планування є важливим інструментом забезпечення довгострокової фінансової стійкості держави. Воно являє собою процес узгодження фінансових інтересів органів державної влади та місцевого самоврядування на основі науково-обґрунтованого прогнозування макроекономічних показників, обґрунтування витрат бюджету, визначення джерел доходів, показників міжбюджетного

вирівнювання, оптимізації показників бюджетного дефіциту та державного кредиту з метою забезпечення досягнення країною стабільного економічного та соціального розвитку у довгостроковій перспективі.

Основою стратегічного бюджетного планування є науково-обґрунтована система довгострокового макроекономічного прогнозування, яка дозволяє оцінити майбутні економічні тенденції та їх вплив на бюджетні показники. Це створює підґрунтя для прийняття виважених рішень щодо розподілу бюджетних ресурсів, визначення пріоритетних напрямів фінансування та оптимізації бюджетних витрат.

Актуальність запровадження стратегічного бюджетного планування обумовлена кількома важливими обставинами. По-перше, це необхідність обґрунтування фінансових можливостей держави та територіальних громад як на поточний бюджетний рік, так і на довгострокову перспективу, що дозволить забезпечити збалансованість бюджетної системи не тільки в короткостроковій, а й у стратегічній перспективі¹. По-друге, наявність загальнодержавних та регіональних галузевих або системних програм розвитку країни та територіальних громад вимагає відповідного фінансового забезпечення на тривалий період.

Запровадження стратегічного бюджетного планування дозволяє забезпечити виконання рекомендацій міжнародних фінансових організацій щодо ефективності управління державними видатками, які ґрунтуються на принципах прозорості бюджетного процесу, ефективності та справедливості міжбюджетних відносин, консолідації бюджетного процесу та застосуванні програмно-цільового методу бюджетного планування. Це сприяє зміцненню фінансової стійкості держави та створює сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій.

Програмно-цільовий метод (ПЦМ) є сучасним підходом до бюджетного планування, який спрямований на підвищення ефективності використання бюджетних коштів та досягнення конкретних результатів. Згідно з Бюджетним кодексом України, програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – це метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

В Україні запровадження ПЦМ розпочалося у 2002 році з формування державного бюджету. Щодо місцевих бюджетів, то запровадження ПЦМ було визначено як одна із стратегічних цілей держави. Відповідно до Бюджетного кодексу України, програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, почав застосовуватися, починаючи із складання проектів місцевих бюджетів на 2017 рік. Однак реально повноцінне бюджетне прогнозування на місцевому рівні мало місце лише одного разу – у 2021 році. У 2025 році очікується відновлення середньострокового бюджетного планування в органах місцевого самоврядування, після його призупинення на початку повномасштабної війни

Основним елементом ПЦМ є бюджетна програма, яка визначається як сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій. Бюджетні програми затверджуються щорічно виключно в межах наявних бюджетних ресурсів з метою досягнення конкретного результату при використанні цих ресурсів.

Процес розробки та реалізації бюджетних програм включає чотири етапи: планування програм, їх погодження, виконання та аналіз виконання програм, який

складається з моніторингу та оцінки. Такий комплексний підхід дозволяє забезпечити цілісність бюджетного процесу, підвищити його ефективність та результативність.

Для оцінки результативності бюджетних програм використовуються спеціальні показники: показники затрат, продукту, ефективності та якості. Показники затрат визначають обсяги та структуру ресурсів, які забезпечують виконання бюджетної програми. Показники продукту характеризують обсяг виконаних робіт або наданих послуг. Показники ефективності відображають співвідношення між затратами та продуктом. Показники якості демонструють досягнуті результати виконання програми та ступінь досягнення поставлених цілей.

Застосування ПЦМ сприяє підвищенню прозорості та ефективності використання бюджетних коштів, посиленню відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення запланованих результатів, забезпеченню взаємозв'язку між виділеними ресурсами та очікуваними результатами. Все це у підсумку сприяє зміцненню фінансової стійкості як на державному, так і на місцевому рівнях.

Регіональний вимір бюджетного планування відображає особливості формування та виконання місцевих бюджетів, специфіку міжбюджетних відносин та роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій. В умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування в Україні цей аспект бюджетного планування набуває особливого значення.

Децентралізація передбачає передачу повноважень та ресурсів від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування, що вимагає відповідного реформатування бюджетної системи та зміни підходів до бюджетного планування на місцевому рівні. Місцеві бюджети стають основним інструментом реалізації політики місцевого самоврядування та забезпечення розвитку територіальних громад.

Запровадження програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів є важливим кроком у напрямку підвищення ефективності бюджетного планування на регіональному рівні. Цей метод дозволяє забезпечити цільове та результативне використання бюджетних коштів, підвищити прозорість бюджетного процесу та посилити контроль громадськості за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Особливістю регіонального виміру бюджетного планування є необхідність врахування специфіки кожного регіону, його економічного потенціалу, соціальних потреб та екологічних проблем. Це вимагає диференційованого підходу до формування та виконання місцевих бюджетів, застосування різних інструментів бюджетного регулювання залежно від особливостей конкретної території.

Важливим аспектом регіонального виміру бюджетного планування є забезпечення фінансової автономії місцевих бюджетів, яка передбачає наявність власних та закріплених доходів, право самостійно визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до потреб територіальної громади. Фінансова автономія є основою для зміцнення фінансової стійкості регіонів, оскільки дозволяє органам місцевого самоврядування більш гнучко реагувати на зміни економічного середовища та ефективніше використовувати наявні ресурси.

Часовий вимір бюджетного планування відображає різні горизонти планування – від короткострокового (на один бюджетний рік) до середньострокового (на 3-5 років) та довгострокового (на 10 і більше років). Кожен з цих часових горизонтів має свої особливості, переваги та обмеження, але саме їх взаємозв'язок та узгодженість забезпечують комплексний підхід до бюджетного планування та сприяють зміцненню фінансової стійкості.

Короткострокове бюджетне планування є найбільш деталізованим та конкретним,

воно визначає чіткі параметри бюджету на наступний рік. Однак, обмеження часового горизонту одним роком не дозволяє врахувати довгострокові тенденції та стратегічні пріоритети розвитку, що може призвести до прийняття рішень, які дають короткостроковий ефект, але не забезпечують довгострокову фінансову стійкість.

Середньострокове бюджетне планування дозволяє поєднати конкретність річного бюджету зі стратегічною спрямованістю довгострокового планування. Воно забезпечує наступність бюджетної політики, дозволяє врахувати наслідки поточних рішень на середньострокову перспективу, забезпечує більшу стабільність та передбачуваність бюджетного процесу. В Україні запроваджено середньострокове бюджетне планування, що передбачає формування бюджетної декларації на три роки.

Довгострокове бюджетне планування орієнтоване на досягнення стратегічних цілей розвитку держави, забезпечення її довгострокової фінансової стійкості. Воно дозволяє оцінити довгострокові фінансові наслідки поточних рішень, забезпечити узгодженість між стратегічними цілями та фінансовими можливостями їх досягнення, визначити довгострокові ризики та виклики для фінансової системи.

Взаємозв'язок різних часових горизонтів бюджетного планування забезпечується через систему стратегічних та програмних документів. Стратегії розвитку держави та її регіонів визначають довгострокові цілі та пріоритети, середньострокові плани конкретизують шляхи досягнення цих цілей на найближчі роки, а річні бюджети забезпечують реалізацію конкретних заходів відповідно до визначених пріоритетів.

Розвиток бюджетного планування в Україні відбувається в умовах глобальних трансформацій, цифровізації економіки, децентралізації влади та інтеграції до європейського економічного простору. Ці процеси визначають основні напрями вдосконалення бюджетного планування, спрямовані на забезпечення ефективності, прозорості та результативності використання бюджетних коштів.

Одним з ключових напрямів вдосконалення бюджетного планування є подальший розвиток програмно-цільового методу, який дозволяє забезпечити цільове та результативне використання бюджетних коштів. Це передбачає вдосконалення методики формування бюджетних програм, розробку чітких критеріїв їх ефективності, посилення контролю за досягненням запланованих результатів.

Важливим аспектом розвитку бюджетного планування є запровадження повноцінного середньострокового бюджетного планування, яке забезпечить наступність бюджетної політики, дозволить врахувати наслідки поточних рішень на середньострокову перспективу, забезпечить більшу стабільність та передбачуваність бюджетного процесу. Це вимагає вдосконалення нормативно-правової бази, методологічного забезпечення та інформаційних систем.

Цифровізація бюджетного процесу є ще одним важливим напрямом розвитку бюджетного планування. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє автоматизувати процеси планування, виконання та контролю бюджету, забезпечити швидкий обмін інформацією між різними учасниками бюджетного процесу, підвищити прозорість та доступність бюджетної інформації для громадськості.

В умовах децентралізації зростає роль місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територіальних громад, що вимагає вдосконалення підходів до бюджетного планування на місцевому рівні. Це передбачає підвищення фінансової автономії місцевих бюджетів, розвиток системи міжбюджетних відносин, посилення відповідальності органів місцевого самоврядування за ефективність використання бюджетних коштів.

Інтеграція України до європейського економічного простору вимагає гармонізації

українського бюджетного законодавства з європейськими нормами та стандартами, впровадження кращих практик бюджетного планування та управління державними фінансами. Це сприятиме підвищенню ефективності бюджетного планування та зміцненню фінансової стійкості держави.

Висновки. Бюджетне планування є ключовим інструментом забезпечення фінансової стійкості держави та її регіонів. Воно визначає основні параметри формування та використання бюджетних ресурсів відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку. Регіональний та часовий виміри бюджетного планування забезпечують комплексність та системність фінансової політики держави.

Стратегічне бюджетне планування, як процес узгодження фінансових інтересів різних суб'єктів бюджетних відносин на основі науково обґрунтованого прогнозування, забезпечує довгострокову фінансову стійкість. Воно дозволяє узгодити стратегічні пріоритети з реальними фінансовими можливостями, забезпечити збалансованість бюджетної системи у довгостроковій перспективі.

Програмно-цільовий метод бюджетного планування сприяє підвищенню ефективності та результативності використання бюджетних коштів. Він забезпечує взаємозв'язок між виділеними ресурсами та очікуваними результатами, посилює відповідальність розпорядників бюджетних коштів за досягнення запланованих результатів.

Регіональний вимір бюджетного планування набуває особливого значення в умовах децентралізації. Підвищення фінансової автономії місцевих бюджетів, вдосконалення системи міжбюджетних відносин, запровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні сприяють зміцненню фінансової стійкості територіальних громад.

Часовий вимір бюджетного планування забезпечує взаємозв'язок та узгодженість короткострокових, середньострокових та довгострокових бюджетних рішень. Це дозволяє поєднати оперативність та гнучкість короткострокового планування зі стратегічною спрямованістю довгострокового, забезпечуючи фінансову стійкість у різних часових перспективах.

Розвиток бюджетного планування в Україні має бути спрямований на вдосконалення програмно-цільового методу, запровадження повноцінного середньострокового бюджетного планування, цифровізацію бюджетного процесу, підвищення фінансової автономії місцевих бюджетів та гармонізацію бюджетного законодавства з європейськими нормами. Ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності бюджетного планування та зміцненню фінансової стійкості держави та її регіонів.

Список використаної літератури

1. Тарасюк М. Бюджетне планування в Україні. *Scientia fructuosa*. 2018. № 3. С. 88–94.
2. Хомутенко А.В. Бюджетне планування в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 208–212.
3. Стегней М.І., Лінтур І.В. Фінансова стійкість місцевих бюджетів як фактор впливу на інвестиційну привабливість регіону. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 108–112.

4. Боярко І.М., Люта О.В., Пігуль Н.Г. Стійкість місцевого бюджету як елемент фінансового механізму управління соціально-економічним розвитком міста. *СумДУ*. 2016. С. 1–8.
5. Стеценко Н.А. Основні підходи до оцінки ефективності виконання бюджетних програм в Україні. *Modern Economics*. 2018. № 11. С. 148–153.
6. Тарасюк О.М. Механізм удосконалення бюджетного планування в Україні. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 3 (15). С. 34–40.
7. Кравченко В.І. Бюджетна політика в умовах фінансової нестабільності. *Фінанси України*. 2019. № 5. С. 25–37.
8. Лазаришина І.М. Теоретико-методологічні основи бюджетного планування. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 4 (35). С. 132–140.
9. Грищук М.І. Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Економіка і держава*. 2020. № 10. С. 87–91.
10. Савченко А.В. Фінансова стійкість як фактор збалансованого розвитку бюджету. *Бюлетень Чернігівського національного технологічного університету*. 2018. № 1. С. 102–107.
11. Слоневська О.М. Розвиток інструментів стратегічного планування місцевих бюджетів. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 148–152.
12. Тимошенко І.В. Управління фінансовою стійкістю місцевих бюджетів: проблеми та перспективи. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 1. С. 21–28.
13. Василенко В.М. Бюджетне планування: українська практика в європейському контексті. *Фінансове право*. 2021. № 2. С. 112–118.
14. Нікітенко О.М. Середньострокове бюджетне планування: європейський досвід та українські реалії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2017. № 9 (198). С. 35–39.
15. Кузнецова С.І. Проблеми ефективного бюджетного планування в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 45–50.